

Date: 29th September-2026

QATAG'ON QURBONLARINING JASORATI- KELAJAK SABOG'I

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti

“Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi” yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Nuraliyeva Muxlisa Akbar qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada qatag'on yillarida siyosiy ta'qib va zo'ravonlik qurboni bo'lgan yurtdoshlarimizning jasorati, fidoyiligi va millat ravnaqi yo'lidagi xizmatlari yoritiladi. Qatag'on qurbonlarining hayoti va faoliyati, ularning milliy o'zlik, ma'rifat, ozodlik va adolat g'oyalari yo'lidagi kurashi tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Shuningdek, qatag'on siyosatining xalqimiz ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy hayotiga ta'siri hamda uning achchiq saboqlari haqida fikr yuritiladi. Maqolada qatag'on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish, ularning merosini yosh avlodga yetkazish, tarixiy xotira va milliy qadriyatlarni mustahkamlashning ahamiyati ochib beriladi. Ularning jasoratini o'rganish yoshlarni vatanparvarlik, milliy g'urur va tarixga hurmat ruhida tarbiyalashda muhim vosita ekanligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: qatag'on qurbonlari, siyosiy qatag'on, tarixiy xotira, milliy o'zlik, vatanparvarlik, ma'rifatparvarlik, jasorat, fidoyilik, ozodlik, adolat, milliy qadriyatlar, tarixiy saboq.

Abstract: This article examines the courage, dedication, and contributions of compatriots who became victims of political repression and persecution during the years of oppression. Their lives and activities, as well as their struggle for national identity, enlightenment, freedom, and justice, are analyzed on the basis of historical sources. The article also discusses the impact of the repressive policy on the socio-political and spiritual life of the Uzbek people and highlights the important lessons of this tragic period. Particular attention is given to preserving the memory of the victims of repression, studying their intellectual and cultural legacy, and passing historical memory on to the younger generation. The study emphasizes that learning about their courage plays an important role in educating young people in the spirit of patriotism, national pride, and respect for history.

Keywords: victims of repression, political repression, historical memory, national identity, patriotism, enlightenment, courage, dedication, freedom, justice, national values, historical lessons.

Аннотация: В данной статье освещаются мужество, самоотверженность и вклад соотечественников, ставших жертвами политических репрессий и преследований, в развитие национального общества. На основе исторических источников анализируются жизнь и деятельность жертв репрессий, их борьба за национальное самосознание, просвещение, свободу и справедливость. Особое внимание уделяется последствиям репрессивной политики для общественно-политической и духовной жизни народа, а также историческим урокам этого трагического периода. В статье

Date: 29th September-2026

раскрывается значение увековечения памяти жертв репрессий, изучения их наследия и передачи исторической памяти молодому поколению. Обосновывается важность изучения их мужества в воспитании молодежи в духе патриотизма, национальной гордости и уважения к истории.

Ключевые слова: *жертвы репрессий, политические репрессии, историческая память, национальное самосознание, патриотизм, просветительство, мужество, самоотверженность, свобода, справедливость, национальные ценности, исторический урок.*

Tarix — insoniyatning kechagi kuni, bugungi tafakkuri va ertangi kelajagi oʻrtasidagi uzviy bogʻliqlikni taʼminlaydigan muhim maʼnaviy koʻprikdir. U faqat sanalar, siyosiy voqealar va tarixiy hodisalar yigʻindisidan iborat emas. Tarix — ajdodlarimizning hayot yoʻli, dunyoqarashi, kurashi, orzu-intilishlari, yaratgan moddiy va maʼnaviy boyliklari hamda bizga qoldirgan bebaho merosidir, inson oʻz tarixini chuqur anglash orqali milliy oʻzligini, kim ekanini, qanday avlodlarning davomchisi ekanini va bugungi taraqqiyot qanday mashaqqatlar evaziga qoʻlga kiritilganini anglaydi. Oʻzbekiston tarixida millatimizning ijtimoiy-siyosiy va maʼnaviy hayotida chuqur iz qoldirgan murakkab davrlar koʻp boʻlgan, ana shunday fojiali va ayni paytda jasorat namunalari bilan yoʻgʻrilgan davrlardan biri XX asrning birinchi yarmida yuz bergan siyosiy qatagʻonlar davridir. Mustabid sovet tuzumi tomonidan amalga oshirilgan qatagʻon siyosati natijasida xalqimizning eng ilgʻor fikrli vakillari, davlat va jamoat arboblari, yozuvchi va shoirlar, olimlar, pedagoglar, din arboblari hamda maʼrifatparvar ziyolilar taʼqib qilindi, qamoqqa olindi, surgun qilindi va koʻplari qatl etildi. Mazkur qatagʻonlarni faqat ayrim shaxslarning taqdiriga daxldor siyosiy repressiya sifatida baholash yetarli emas, bu jarayon aslida xalqning ilmiy, maʼrifiy, madaniy va siyosiy salohiyatiga katta zarba berdi. Milliy tafakkurning rivojlanishiga xizmat qilgan ziyolilarning yoʻq qilinishi natijasida jamiyatning tabiiy intellektual rivojlanish jarayoni izdan chiqarildi. Shuning uchun qatagʻon qurbonlari tarixini oʻrganish — faqat oʻtmishdagi fojialarni eslash emas, balki milliy taraqqiyotga toʻsqinlik qilgan omillarni anglash, tarixiy xotirani tiklash va kelajak uchun toʻgʻri xulosalar chiqarishning muhim shartidir. XX asr boshlarida Turkiston hududida shakllangan jadidchilik harakati millatning maʼrifiy va ijtimoiy taraqqiyotida alohida oʻrin tutadi. Jadidlar jamiyatni yangilashning asosiy yoʻlini, avvalo, maʼrifat va taʼlimni rivojlantirishda koʻrdilar, ular aholining savodxonligini oshirish, zamonaviy bilimlarni keng targʻib qilish, taʼlim tizimini takomillashtirish, milliy matbuotni rivojlantirish va xalqning dunyoqarashini oʻzgartirishga intildilar. Toshkent, Samarqand, Buxoro, Fargʻona vodiysi, Xiva va boshqa hududlarda yangi usul maktablarining tashkil etilishi jadidchilik harakatining amaliy natijalaridan biri boʻldi. Bu maktablarda faqat savod chiqarish emas, balki oʻquvchilarga geografiya, tarix, hisob, tabiiy fanlar kabi zamonaviy bilimlarni berish ham koʻzda tutilgan edi. Jadidlar uchun maktab shunchaki taʼlim maskani emas, balki jamiyatning kelajagini belgilovchi muhim maʼrifiy muassasa edi. Mahmudxoʻja Behbudiy, Abdurauf Fitrat, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Ishoqxon Ibrat, Abdulhamid Choʻlpon, Fayzulla Xoʻjayev va boshqa koʻplab maʼrifatparvarlar oʻz faoliyatlari bilan

Date: 29th September-2026

Turkistonning ijtimoiy va madaniy taraqqiyotiga katta hissa qo'shdilar. Ular maktab va ta'lim bilan cheklanib qolmay, matbuot, adabiyot, teatr va jamoatchilik faoliyati orqali ham xalqning milliy ongini uyg'otishga harakat qildilar. Jadidlarning asosiy maqsadlaridan biri xalqni jaholat va savodsizlikdan chiqarish, zamonaviy bilim va tafakkurni qaror toptirish, milliy o'zlikni anglashni kuchaytirish hamda jamiyatni taraqqiyot yo'liga olib chiqishdan iborat bo'lgan va bu ma'noda, ularning faoliyatida millat kelajagi uchun mas'uliyat hissi yaqqol namoyon bo'ladi, ular o'z davrining siyosiy va ijtimoiy sharoiti nihoyatda murakkab bo'lishiga qaramay, ma'rifatni milliy taraqqiyotning eng muhim omili sifatida ko'rdilar. Afsuski, milliy ong va mustaqil tafakkurning kuchayib borishi mustabid tuzum manfaatlariga zid edi. Shu sababli milliy ziyolilarga nisbatan siyosiy bosim tobora kuchaytirildi. 1930-yillarda qatag'on siyosati ayniqsa avj oldi. Ko'plab ziyolilar "xalq dushmani", "aksilinqilobchi", "millatchi" kabi soxta ayblovlar bilan sud qilindi yoki sudsiz jazolandi. 1937–1938-yillardagi ommaviy qatag'onlar bu siyosatning eng dahshatli bosqichlaridan biri bo'ldi. Rasmiy manbalarda aynan shu davrda O'zbekistondagi minglab vatandoshlarimiz otib tashlangani qayd etilgan. Qatag'on siyosatining ayanchli oqibatlarini faqat qamoq, surgun va qatl bilan tugamadi. Qatag'onga uchraganlarning oila a'zolari ham turli bosim va ta'qiblarga duch kelgan, natijada ko'plab oilalar parchalanib, farzandlar ota-onalaridan ayrildi. Jamiyatda qo'rquv va ishonchsizlik muhiti vujudga keldi. Ilm-fan, adabiyot, san'at, ta'lim va davlat boshqaruvida faoliyat yuritgan ko'plab iste'dodli insonlarning hayoti barvaqt uzildi. Shunga qaramay, qatag'on qurbonlarining ma'naviy jasorati tarix sahifalaridan o'chmadi. Ularning eng katta jasorati — murakkab tarixiy sharoitga qaramasdan millat manfaatlarini, ma'rifat va taraqqiyot g'oyalarini ilgari surganidadir. Ular ta'lim va ilmni rivojlantirish, xalqning milliy o'zligini anglashiga ko'maklashish va kelajak avlodning bilimli bo'lishi uchun o'z hayotlarini xavf ostiga qo'yidilar. Qatag'on qurbonlarining ilmiy, adabiy va ma'rifiy merosi ham mazkur davr mohiyatini anglashda muhim tarixiy manba vazifasini bajaradi. Ularning asarlarida xalqning ma'naviy qiyofasi, ilm-ma'rifatga intilish, jaholatga qarshi kurash, milliy o'zlik va inson qadr-qimmatini kabi g'oyalar keng o'rin olgan. Masalan, Abdulhamid Cho'lponning ijodida erkinlik, milliy ruh va inson qadr-qimmatiga bo'lgan intilish kuchli aks etgan. Abdulla Avloniyning pedagogik va ma'rifiy merosi esa yosh avlod tarbiyasi, ilm va axloq masalalariga alohida e'tibor qaratgani bilan ahamiyatlidir. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" kabi asarlari esa xalqimizning tarixiy va ijtimoiy tafakkurini badiiy ifoda etgan yirik adabiy meros sifatida qadrlanadi. Qatag'on qurbonlari orasida davlat va jamoat arboblari ham ko'p bo'lgan va ularning faoliyatini o'rganish o'sha davr siyosiy jarayonlarini yanada chuqurroq anglash imkonini beradi. Bunday tadqiqotlar qatag'on siyosatining qanday mexanizmlar asosida amalga oshirilganini, unga qanday ijtimoiy-siyosiy sharoit sabab bo'lganini va uning jamiyat taraqqiyotiga qanday ta'sir ko'rsatganini ilmiy jihatdan tahlil qilishga yordam beradi. Bugungi kunda O'zbekistonda qatag'on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish, ularning nomlarini tiklash va boy ilmiy-ma'rifiy merosini o'rganishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Toshkent shahridagi "Qatag'on qurbonlari xotirasi" davlat muzeyi ana shu ezgu ishlarning muhim markazlaridan biridir. 2002-yil 31-avgustda "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuasi hududida tashkil etilgan mazkur muzey qatag'on

Date: 29th September-2026

yillarining tarixiy hujjatlari, fotosuratlarini, kitoblari va boshqa eksponatlarini jamlagan. 31-avgust mamlakatimizda Qatag'on qurbonlari xotirasini yod etish kuni sifatida keng nishonlanadi. Bu sana tarixiy xotirani asrash, qatag'on qurbonlarining pok nomlarini yod etish va ularning hayoti hamda faoliyatini yosh avlodga yetkazish nuqtayi nazaridan katta ma'naviy ahamiyatga ega. So'nggi yillarda qatag'on qurbonlari hayoti va faoliyatini chuqurroq o'rganish, ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish hamda bu mavzuni yoshlar orasida targ'ib qilish bo'yicha yangi tashabbuslar ham amalga oshirilmoqda. Xususan, 2025–2026-yillarga mo'ljallangan maxsus chora-tadbirlar dasturida qatag'on qurbonlari xotirasiga bag'ishlangan ilmiy-amaliy konferensiyalar va yoshlar bilan uchrashuvlarni tashkil etish belgilangan. Tarixiy xotira jamiyatning ma'naviy immunitetini shakllantiradigan muhim omillardan biridir, o'z tarixini bilmagan avlod o'tmishda yo'l qo'yilgan xatolarni takrorlash xavfiga ko'proq duch keladi. Shu sababli qatag'on davrining tarixini xolis, ilmiy va manbalarga asoslangan holda o'rganish zarur. Bu borada tarixchilar, tadqiqotchilar, pedagoglar va yosh olimlarning vazifasi nafaqat tarixiy faktlarni yig'ish, balki voqealarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, ularning jamiyat taraqqiyotiga ta'sirini ochib berishdan iboratdir, yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda qatag'on qurbonlarining hayot yo'li muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ularning fidoyiligi yoshlarga shuni anglatadiki, Vatan ravnaqi, millat taqdiri, ilm-ma'rifat va adolat yo'lidagi xizmat har qanday davrda ham yuksak qadriyat bo'lib qoladi. Bugungi avlod ajdodlarimizning boshidan kechirgan sinovlarini bilishi, ularning jasoratidan ruhlanishi va mamlakat taraqqiyotini ilm, bilim, halollik hamda mas'uliyat asosida davom ettirishi kerak. Qatag'on qurbonlarining merosi bizga yana bir muhim haqiqatni anglatadi: millatning kuchi uning tarixiy xotirasi, ma'naviyati va bilimida namoyon bo'ladi, bir avlodning ilm-ma'rifat yo'lida qilgan fidoyiligi keyingi avlodlar uchun ma'naviy poydevorga aylanishi mumkin. Shuning uchun qatag'on qurbonlarini xotirlash faqat o'tmishga hurmat ifodasi emas, balki kelajak oldidagi mas'uliyat hamdir.

Xulosa qilib aytganda, qatag'on qurbonlarining hayoti va faoliyatini o'rganish O'zbekiston tarixining eng murakkab va fojiali davrlarini chuqur anglash imkonini beradi. Ularning jasorati, ma'rifatparvarligi va millat kelajagi yo'lidagi fidoyiligi bugungi avlod uchun muhim ma'naviy saboqdir. Qatag'on siyosati xalqimizga katta talafot yetkazgan bo'lsa-da, uning qurbonlari qoldirgan ilmiy, adabiy va ma'rifiy meros milliy tafakkur taraqqiyotining ajralmas qismi bo'lib qoldi. Bugun ularning nomlarini tiklash, merosini o'rganish, tarixiy haqiqatni yosh avlodga yetkazish va xotirasini abadiylashtirish orqali ajdodlar oldidagi ma'naviy burchimizni ado etmoqdamiz. Zero, tarixiy xotira — milliy o'zlikning muhim asosi. Daraxtning ildizi uni qanday mustahkam tutib tursa, xalqning tarixiy xotirasi ham uning kelajagini shunday barqaror qiladi. Qatag'on qurbonlarining jasorati — o'tmishning achchiq xotirasi bo'lish bilan birga, kelajak uchun ogohlik, vatanparvarlik, ma'rifat va inson qadrini ulug'lash sabog'idir, ularning hayot yo'li bizni tarixni unutmaslikka, ozodlik va tinchlikning qadriga yetishga hamda kelajakni yanada bilimli, adolatli va ma'naviy yetuk jamiyat sifatida barpo etishga undaydi.

Date: 29th September-2026

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022-2026 – yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. YUNESKOning ta’lim sifatini baholash bo‘yicha xalqaro hisobotlari (PISA dasturi materiallari).
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining oliy ta’lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari.
5. Milliy statistika qo‘mitasining ta’lim va fan sohasidagi statistik ma’lumotlari.
6. Innovatsion rivojlanish vazirligining ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyat to‘g‘risidagi hisobotlari.
7. Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy ma’lumotlari.

